

menterede brevet fra Ramm til Friis. (Sønderjyske Årbøger 1957, s. 140). Hvad der har fået ham til senere at give Jepsen Christensen brevet med genem Vadehavet, er ikke klart. Nu kan man indvende, at det er et mindre problem, om I. C. Christensen og Neergaard fik H. P. Hanssens brev eller ej, og det er selvfølgelig rigtigt. Det er blevet fremdraget fordi det illustrerer hovedsvagheden ved denne bog: Den manglende analyse. Dertil kommer en række sjuskefejl som f. eks. s. 194, hvor dr. Julius Kähler optræder under navnet Johannes eller s. 110, hvor Jørgen Pedersen er blevet medlem af regeringen Zahle eller s. 95, hvor Witzansky omtales som ejer af bladet København i okt. 1918 (han solgte det i jan. 1918).

Jørgen Fink

FRA LINDERUD TIL EIDSVOLD VÆRK. *Bind II-1 Familiebedriften i Kristiania – Patriariatets tid 1742–1792 af Andreas Holmsen. Dreyer, Oslo 1971, 440 s. no.Kr. 125,00. Bd. II-2 Hurdalsbruket 1792–1842 af Francis Sejersted og August Schou. Dreyer, Oslo 1972, 472 s. no.Kr. 125.*

En blomstrende industrivirksomhed med over 300 år på bagen – og et uafsluttet jubilæumsværk, hvis udsendelse påbegyndtes i 1946, og hvoraf der foreløbig er kommet tre svære bind på i alt 1400 sider (der beskriver virksomhedens historie indtil 1842) – ingen af delene er noget man kommer ud for hver dag, og da slet ikke kombinationen. Men netop sådan et værk udsendes af den norske tømmer- og trælastvirksomhed Eidsvold Værk, og her skal omtales de to statelige halvbind af bind II, der er kommet i 1971 og –72, og hvis emne er virksomhedens historie 1742–1842.

Initiativet til udarbejdelsen af denne bedriftshistorie blev taget i 1936 af Jørgen Mathiesen, der i 8. generation nedstammer fra grundlæggeren Mogens Lauritzøn. Han traf dengang aftale med den unge Andreas Holmsen om, at Holmsen skulle udarbejde en bedriftshistorie på 250 sider – men da bind I i 1946 så dagens lys dækkede det med knap 500 sider kun årene 1671–1742.

At Jørgen Mathiesen sanktionerede en sådan udvidelse af værkets rammer, tyder på mere end almindelig historisk interesse hos ham; den har han da også lagt for dagen ved at oprette Linderud Stiftelse, hvis formål er at bevare det gamle slægtsdomicil Linderuds kulturhistorisk værdifulde hovedbygning for eftertiden.

Men det må da også indrømmes, at Jørgen Mathiesen har noget at have sin historiske interesse i: det er de færreste beskåret at kunne se tilbage på et familiefirma, der i 8 generationer har kunnet indtage en fremtrædende plads inden for samme branche, og hvis ejere alle har tilhørt det borgerlige patriariat. En antydning af Jørgen Mathiesens opfattelse af sin slægt og sig selv får man i den titelatur Holmsen anvender om ham: godsejer. I et land, der afskaffede adelen i 1814, repræsenterer Jørgen Mathiesens slægt formentlig noget af det mest adelslignende, man kan tænke sig.

Den virksomhed, der er emnet for fremstillingen, har da også mange aspekter: den blev grundlagt 1671 som en kombination af skov- og agerbrug og privilegeret savskæleri – i løbet af 1700-tallet flyttedes hovedvægten fra ager- til skovbrug; i 1800-tallet koncentreredes og mekaniseredes savskæleriet, der anlagdes træmassefabrik, cellulosefabrik og papirfabrik; i vort eget århundrede er papir- og cellulosefabrikkerne blevet nedlagt eller frasolgt, og man koncentrerer sig nu atter om rationelt skovbrug og savskæleri. Men samtidig med, at virksomheden producerede og forædlede, varetog den også markedsføringen – og det vil for den norske tømmerproduktion i det 18. århundrede især sige eksport til England: virksomhedens ejere hørte stedse til Christianias handels-patriciat, havde skibe i søen og egne forbindelser i London og endnu videre omkring; på visse tidspunkter havde slægten også interesser i bjergværksdrift (kobberudvinding) og i fabriktionsvirksomhed (klædemanufaktur). Også i det offentlige liv har slægtens medlemmer taget del: M. L. Mosen, der var leder af bedriften fra 1742, var overformynder i Christiania, og hans svigersøn og efterfølger fra 1790'erne, Haagen Mathiesen, var i sine unge år »auskultant« (bisidder) i Kommercekollegiet i København, og var senere aktivt med i arbejdet for oprettelsen af et norsk universitet, ligesom han var eligeret borger i Christiania; og i det begivenhedsrige år 1814 var han aktiv – for øvrigt for at tilvejebringe unionen med Sverige, hvad der gjorde ham almindelig forhadet af det patriotiske borgerskab. Haagen Mathiesen døde i 1842; M. L. Mosen og Haagen Mathiesen, der tegner firmaet i det sekel, som nærværende bind dækker, kan bedst karakteriseres som »entrepreneurer« i stor stil: historien om deres liv og virke bliver derfor mere end en snæver fremstilling af en trælastvirksomhed; det bliver til en fremstilling af væsentlige aspekter af Norges (og Danmark-Norges) økonomiske og sociale historie i dette tidsrum.

Er værket som firmahistorie usædvanligt ved sit omfang, er det det ikke mindre ved sit kildegrundlag. Det er baseret på overmåde omfattende arkivstudier i såvel offentlige som i private arkiver, både i Norge og i Danmark; og disse studier kommer også læseren til gode i form af det særdeles omfattende note- og henvisningsapparat, der er placeret bagest i bindene. I den periode – 1742–92 – der dækkes af bind II-1, er det overvejende de offentlige arkiver der er trukket på – og de synes at være blevet afpresset alle relevante oplysninger om slægtsvirksomheden: tingbøger, panteprotokoller, skifter, bytingsprotokoller, auktionsprotokoller o. m. a. – og der er da også i dem bevaret et rigt materiale, for slægten har bestandig købt, solgt og fæstet fast ejendom, optaget og ydet lån, været indviklet i processer – og i betragtning af virksomhedens differentierede karakter kan det ikke undre at skifterne ved overgangen fra én generation til den næste har været vidtløftige affærer, der har efterladt mængdefoldige skriftlige vidnesbyrd.

For tiden efter 1792 kommer firmaets eget bevarede arkiv i højere grad ind i billedet som oplysningskilde: oplysende er her især de breve, der er vekslet mellem Haagen Mathiesen og hans forvalter i Norge i årene 1818–42, idet nemlig Mathiesen i 1818 forlod Norge og levede resten af sit liv i udlandet,

først i Paris, og fra 1826 i København. Men også regnskabsmateriale, ejendomsdokumenter o. a. er bevaret, og udnyttes sideløbende med materialet fra de offentlige arkiver til at give fremstillingen bredde og indhold.

Disse arkivalske kilder er selvfølgelig primært udnyttet til belysning af virksomheds- og personalhistorien i snævrere forstand; men ved siden heraf er fremstillingen også baseret på udstrakte litteraturstudier, der har sat sig spor i form af kapitler om den almindelige økonomiske historie og især vilkårene for den norske tømmerproduktion og -eksport; fremstillingen omfatter ikke kun slægten og dens virksomhed: disse er hele vejen igennem sat ind i den større – norske og europæiske – sammenhæng.

Efterhånden som det går op for én, hvor langt omkring forfatterne har været på deres materialeindsamling, viger forbløffelsen over den lange tid, værket har været undervejs, pladsen for respekt for den grundighed, med hvilken hver sten øjensynlig er vendt.

Man er vant til, at firmahistorier, der bestilles og betales af firmaet selv, præsenterer et skønmaleri af personer og institutioner. Men også i denne henseende repræsenterer det foreliggende værk – heldigvis – en undtagelse. Heldigvis, fordi det ville være synd og skam om så megen flid og så mange midler som der her er anvendt, var blevet brugt på at give et retoucheret billede af virkeligheden. Holmsen skriver selv i sit forord, at han hos Jørgen Mathiesen har mødt en uafkortet respekt for åndsarbejderens vilkår, og for den grundsætning – som ellers kun plejer at være selvfølgelig for historikere – at fortidens mennesker skal måles med deres egen alen og ikke med nutidens. Det gælder da også for fremstillingerne af M. L. Monsen og Haagen Mathiesen, at der ikke lægges skjul på deres brist – de var begge kantede personligheder og forretningsmænd, for hvem målet helligede midlet. Haagen Mathiesen havde desuden et problematisk familieliv: én af grundene til hans emigration var hans samliv fra 1805 med én af familiens tjenestepiger; han legitimerede det aldrig, heller ikke efter hustruens død 1823, men han fik 4 børn med hende, og hun fulgte med ham til udlandet i 1818. Såvel for dette som for hans nærighed, hans forfængelighed og hans pro-svenske aktivitet, af hans samtidige landsmænd opfattet som upatriotisk, gøres der rede i værket – og det er en borgen for, at Holmsens ovenfor citerede udtalelser ikke kun er pæne fraser i et forord.

Om værkets udstyr er i forbigående talt i det foranstående – men det fortjener at nævnes, at det foruden det udførlige noteapparat – der ofte aftrykker centrale breve og dokumenter in extenso – også er udstyret med bibliografi og arkivfortegnelse (i bd. II-2), med kurver og tabeller (delvis i et tillæg til bd. II-2), med person- og stedsnavneregistre og med særdeles velspecificerede indholdsfortegnelser. Det er desuden illustreret med plancher med portrætter og facsimiler af dokumenter, og med kort og tegninger af slægtens besiddelser og ejendomme. Helhedsindtrykket er altså ikke alene af et stateligt bogværk, men også af en velanvendelig håndbog.

Der er sagt rosende ord om værket i det foregående; og som slægts- og bedriftshistorie står det da også som et mønstergyldigt værk. Og Jørgen Mathie-

sen og slægten i øvrigt kan med rette være stolte af, hvad der er kommet ud af de anvendte midler. På den anden side må det være tilladt at stille det principielle spørgsmål, om det er rimeligt at anvende så mange ressourcer på et enkelt firmas og en enkelt slægts historie – det være sig nok så betydningsfuld en slægt, nok så typisk et firma? Ville det ikke have været rimeligere at have koncentreret sig om f. eks. den norske tømmerproduktion og -eksport som helhed, og til gengæld udeladt de detaljerede opregninger af enkelte fæstegårde og skovparceller, og disses fordeling på arvingerne ved de forskellige skifter?

Vel: nok ville værket være blevet mere værdifuldt for historieforskningen på denne måde; men det er nu engang ikke, hvad Jørgen Mathiesen har ønsket; og selv med den udformning, værket nu har fået, er der næppe tvivl om, at det vil blive benyttet fremover i mange fremstillinger af Norges historie i dette tidsrum. Det er samtidig et grundmuret monument, som Jørgen Mathiesen her har rejst over sine forfædres virke gennem 300 år.

Jørgen Peder Clausager